Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

01 October – 14 November 2026

UDK 33

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

QO‘QON ERKIN IQTISODIY ZONASIDA INVESTITSIYA VA ISHLAB CHIQARISH FAOLIYATINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Kizlarxon Ne’matjon qizi Raximova[a,*], Feruzaxon Doniyor qizi Qo‘chqarova[b]

[a] *Farg‘ona davlat universiteti, Iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, ilmiy raxbar*

[b] *Farg‘ona davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, 1-bosqich magistrant*

✉ qraximova92@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada “Qo‘qon” erkin iqtisodiy zonasida (EIZ) investitsiya loyihalarini tanlash, sanoat ishlab chiqarishini yo‘lga qo‘yish va eksport natijalarini boshqarish mexanizmlari tahlil etiladi. Tadqiqot rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar, O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil bo‘yicha ma’lumotlari hamda Qo‘qon EIZ faoliyatiga oid ochiq xabarlarga tayangan holda hujjatli va qiyosiy tahlil usullarida olib borilgan. Natijalar 2025-yilning to‘qqiz oyida EIZda 2,964 trln so‘mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilgani, eksport 106,9 mln AQSH dollarini, yil yakunida esa 138 mln dollarni tashkil etganini ko‘rsatadi. Boshqaruvning bosqichma-bosqich loyiha nazorati, yagona raqamli monitoring paneli, infratuzilma tayyorligini oldindan baholash, eksport diversifikatsiyasi va natijaga bog‘langan KPI tizimidan iborat takomillashtirilgan modeli taklif etiladi. Olingan xulosalar ikkilamchi ma’lumotlarga asoslangani bois ular sababiy ta’sirning empirik isboti sifatida talqin qilinmaydi.

Kalit so‘zlar

Qo‘qon EIZ, investitsiya boshqaruvi, maxsus iqtisodiy zona, sanoat kooperatsiyasi, ishlab chiqarish samaradorligi, eksport, KPI, loyiha portfeli, raqamli monitoring.

DOI: 10.5281/zenodo.23771740

KIRISH (INTRODUCTION)

Maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) sarmoyani jalb etish, qiymat zanjirlari shakllanishini tezlashtirish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishlarni joylashtirishning institutsional vositalaridan biridir. Biroq soliq yoki bojxona imtiyozlarining o‘zi ishlab chiqarish samaradorligi hamda investitsiya loyihalarining barqarorligini kafolatlamaydi. Xalqaro tadqiqotlarda infratuzilma sifati, investor xizmatlari, mahalliy kooperatsiya, boshqaruv malakasi va monitoring tizimi muhim shartlar sifatida ta’kidlanadi.

O‘zbekistonda “Qo‘qon” erkin iqtisodiy zonasi Prezidentning 2017-yil 12-yanvardagi PF-4931-son Farmoni asosida tashkil etilgan. Farmon yangi ishlab chiqarishlarni, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlarni va sanoat kooperatsiyasini qo‘llab-quvvatlashni ustuvor yo‘nalish sifatida ko‘rsatgan. MIZning institutsional faoliyati “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi O‘RQ-604-son Qonun va keyingi tegishli hujjatlar bilan tartibga solinadi.

2024-yil 10-iyuldagi PQ-250-son qaror EIZning hududiy kengayishini va yangi ishlab chiqarish quvvatlari uchun maqsadli ko‘rsatkichlarni belgiladi: Quvasoy shahri zaxirasidagi 210,4 gektar yer hisobidan kengayish; 2026-yil oxirigacha kengaytirilayotgan hududda kamida 1 mlrd AQSH dollari investitsiya, 11,7 mingdan or-

tiq yangi ish o‘rni, yiliga 965 mln dollarlik qo‘shimcha ishlab chiqarish quvvati, shu jumladan 313,6 mln dollarlik eksport quvvati. Bu qiymatlar reja/maqsad bo‘lib, hisobot sanasida bajarilgan natija sifatida ko‘rsatilmaydi.

So‘nggi ochiq ma’lumotlar EIZda investitsiya faolligi, yangi korxonalar va eksportning sezilarli miqyosga chiqqanini ko‘rsatadi. Shunga qaramay, investitsiya portfelining umumiy qiymati, ishga tushirilgan loyihalar soni, amaldagi mahsulot hajmi va rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar turli mohiyatdagi indikatorlardir. Ularni yagona reytingga mexanik qo‘shish boshqaruv samaradorligini noto‘g‘ri ko‘rsatishi mumkin.

Tadqiqot gipotezasi (keyinchalik empirik tekshirilishi lozim): loyiha tanlovini infratuzilma tayyorligi, loyiha bosqichlarining raqamli nazorati va korxona darajasidagi eksport-samaradorlik KPIlari bilan bog‘lash investitsiyaning ishlab chiqarish natijasiga aylanish muddatini qisqartirishi mumkin. Ushbu maqola gipotezani sababiy jihatdan tekshirmaydi, balki uni sinash uchun metodologik asos yaratadi.

MATERIALLAR VA METODLAR (METHODS)

Tadqiqot 2017–2026-yillardagi huquqiy hujjatlar va e’lon qilingan ochiq ikkilamchi axborotga asoslandi. Mahalliy kesimdagi asosiy ma’lumotlar O‘zAning 2025-yil 31-oktabrda e’lon qilingan axboroti hamda Farg‘ona viloyati hokimligining 2026-yil aprelidagi rasmiy xabaridan olingan. Milliy solishtirish uchun Statistika qo‘mitasining 2025-yil yanvar–dekabr bo‘yicha, 2026-yil 13-fevralda e’lon qilingan press-relizi ishlatildi.

Kuzatuv birliklari qat’iy ajratildi: (a) “Qo‘qon” EIZ bo‘yicha faktik xabarlar; (b) O‘zbekiston bo‘yicha jami MIZlar statistikasidagi ko‘rsatkichlar; (c) faqat kengaytirilayotgan Qo‘qon EIZ hududi uchun 2026-yil yakuniga belgilangan rejalar. Ushbu uch to‘plam geografik va vaqt chegaralariga ko‘ra bir xil emas. Shu sababli biridagi qiymatni boshqasining bevosita natijasi yoki bajarilish foizi sifatida hisoblashdan tiyilindi.

Birinchi bosqichda hujjatli tahlil orqali normativ institutlar va loyiha ijrosi bo‘yicha majburiyatlar ajratildi. Ikkinchi bosqichda tavsifiy statistika asosida ishlab chiqarish, eksport, loyihalar va ish o‘rinlariga oid e’lon qilingan qiymatlar tizimlashtirildi. Uchinchi bosqichda miqyos va davr bo‘yicha solishtirish, sodda nisbiy o‘zgarishlar hamda boshqaruv jarayonining “kirish–jarayon–chiqish–natija” xaritasi qo‘llandi. To‘rtinchi bosqichda xalqaro amaliyot va qonunchilikdan kelib chiqib amaliy boshqaruv instrumentlari ishlab chiqildi.

Tahliliy formulalar: 1) nominal o‘sish: $g = (Y_t/Y_{t-1} - 1) \times 100\%$; 2) eksport ulushi: $E/S \times 100\%$, bunda E — eksport quvvati, S — jami yangi ishlab chiqarish quvvati; 3) loyiha bajarilishi: B = amalda ishga tushirilgan loyihalar / tegishli davrda ishga tushirilishi rejalashtirilgan loyihalar × 100%. Uchinchi ko‘rsatkich uchun bir xil davr va maqomdagi to‘liq reyestr mavjud bo‘lmagani sababli ushbu maqolada yakuniy B qiymati hisoblanmadi.

1-jadval.

Empirik tahlilda ishlatilgan manbalar va ma’lumot qamrovi[1]

Manba / sana	Geografik va davriy qamrov	Ishlatilgan indikatorlar	Maqomi
O‘zA, 31.10.2025	Qo‘qon EIZ; 2025-yil 9 oyi va 2025-yil oktabr holati	5 hudud, 877 ga, 149 loyiha, sanoat hajmi, eksport, 14 loyiha	Ochiq xabardagi faktlar
Farg‘ona hokimligi, 2026-yil aprel	Qo‘qon EIZ; 2025 yil yakuni / xabar sanasi	156 loyiha, >120 korxona, 138 mln dollar eksport, >11 700 ish o‘rni	Ochiq rasmiy xabar
Statistika qo‘mitasi, 13.02.2026	O‘zbekiston jami MIZlari; 2025-yil	31 MIZ, 1 127 korxona, sanoat, investitsiya, ish o‘rinlari	Milliy agregat
PQ-250, 10.07.2024	Faqat kengaytirilayotgan Qo‘qon EIZ hududi; 2026 yil oxiri	210,4 ga, investitsiya, eksport, ishlab chiqarish va bandlik maqsadlari	Normativ reja, natija emas

2025-yilning 9 oyi va 12 oyi ko‘rsatkichlari jamg‘arilgan davrga tegishli; hisobotlar kelib chiqishi va qamrovini tekshirmasdan ularni yillik o‘sish sur’ati sifatida talqin qilish mumkin emas. 2025-yilda “joylashtirilgan investitsiya loyihalari qiymati” investitsiyaning real o‘zlashtirilgan summasiga teng emas. Respublika bo‘yicha MIZ statistikasi

[1]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyuldagi PQ-250-son “«Qo‘qon» erkin iqtisodiy zonasining hududini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. LexUZ. https://lex.uz/uz/doc-passport/-7010851

Qo‘qonning alohida statistikasi emas. Maqolada panel-regressiya, iqtisodiy-matematik sababiy baholash yoki so‘rov natijalari ishlab chiqilmagan. Taklif etilgan KPI vaznlari va boshqaruv modeli muallifning uslubiy taklifi bo‘lib, kuzatilgan real natija emas.

NATIJALAR (RESULTS)

2017-yildagi PF-4931-son Farmon yangi korxonalar, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar, mahalliy xomashyoni qayta ishlash va sanoat kooperatsiyasini ustuvor deb belgilagan[2]. O‘RQ-604-son Qonun esa iqtisodiy zonalarni tashkil etish, investitsiya loyihalariga qo‘yiladigan talablar va ishtirokchi maqomining normativ asoslarini belgilaydi[3]. 2025-yil 4-martdagi PF-41-son Farmon maxsus iqtisodiy zonalar direksiyalari bo‘yicha boshqaruvni takomillashtirish hamda eksport uchun ishlab chiqarish xomashyosi importiga oid tartiblarni ko‘zda tutadi.

2-jadval.

Qo‘qon EIZ faoliyati: ochiq manbalardagi asosiy ko‘rsatkichlar[4]

Ko‘rsatkich	Qiymat	Davr / izoh
Maydon va hududiy tuzilma	877,0 ga; 5 hudud	2025-yil oktabr holati
Joylashtirilgan yirik investitsiya loyihalari	149 ta; jami qiymati 1,074 mlrd AQSH dollari	2025-yil oktabr; loyiha portfeli, o‘zlashtirish emas
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish	2 964 mlrd so‘m	2025-yil yanvar–sentabr
Eksport	106,9 mln AQSH dollari	2025-yil yanvar–sentabr
Ishga tushgan loyihalar	14 ta; qiymati 174,1 mln AQSH dollari	2025-yil 9 oyi; O‘zA xabari
Joylashtirilgan istiqbolli loyihalar	156 ta	2026-yil aprel holati
Faoliyat yuritayotgan korxonalar	120 tadan ortiq	2026-yil aprel holati
2025-yil yakuniy eksporti	138,0 mln AQSH dollari	2025-yil yanvar–dekabr
Ish o‘rinlari	11 700 nafardan ortiq	2026-yil aprel xabari; EIZ bo‘yicha

2025-yil 31-oktabr holatiga Qo‘qon EIZning beshta hududdan iborat bo‘lgani, jami 877 gektarni egallagani va umumiy qiymati 1,074 mlrd AQSH dollari sifatida ko‘rsatilgan 149 ta yirik investitsiya loyihasi joylashtirilgani xabar qilingan[5]. Bu portfel qiymati kelishilgan/yoki joylashtirilgan loyihalarning ko‘rsatilgan umumiy qiymatidir, investitsiya mablag‘larining to‘liq o‘zlashtirilgan summasi sifatida talqin qilinmaydi.

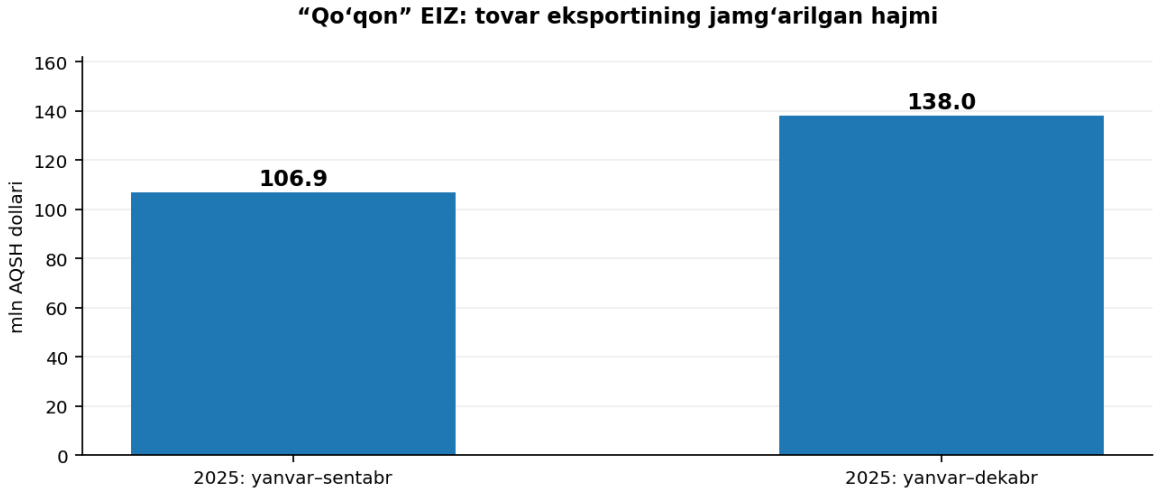
Qo‘qon EIZ korxonalari 2025-yil yanvar–sentabrda 2 964 mlrd so‘mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqargan va 106,9 mln AQSH dollari miqdorida mahsulot eksport qilgan. Farg‘ona viloyati hokimligining 2026-yil aprelidagi rasmiy ma’lumotiga ko‘ra, 2025-yil yakuni bo‘yicha eksport hajmi 138 mln AQSH dollarini tashkil etgan, mahsulotlar 10 dan ortiq davlatlarga yuborilgan. Ikkala qiymat turlicha davrni qamrab oladi; ular orasidagi 31,1 mln dollarlik arifmetik farq faqat ta’rif va hisoblash metodlari bir xil bo‘lsa to‘rtinchi chorakning taxminiy hajmini ifodalashi mumkin.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-4931-son Farmon, 12.01.2017: “Urgut”, “G‘ijduvon”, “Qo‘qon” va “Hazorasp” EIZlarni tashkil etish to‘g‘risida.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. O‘RQ-604-son, 17.02.2020: “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”

[4] Farg‘ona viloyati hokimligi. Qo‘qon EIZ bo‘yicha Afg‘oniston delegatsiyasi tashrifi to‘g‘risidagi rasmiy xabar, 2026-yil aprel.

[5]

1-rasm. Qo‘qon EIZ eksport hajmining jamg‘arilgan davrlar bo‘yicha taqqoslanishi (2025-yil).[6]

Sanoat korxonalari tarkibida qurilish materiallari, to‘qimachilik va boshqa qayta ishlash yo‘nalishlari uchraydi. Masalan, O‘zA ma’lumotiga ko‘ra, “Yong Xin Ceramics” korxonasi 90 mln AQSH dollari to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya asosida ishga tushirilgan; hokimlik xabarida “BNBM Building Materials Central Asia” korxonasi 30 mln dollarlik to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya hisobiga barpo etilgani va yiliga 30 mln kv.m gipsokarton hamda 4 mln kv.m dekorativ gipsokarton ishlab chiqarish quvvati qayd etilgan. Bu korxonalar misoli butun EIZdagi o‘rtacha korxona ko‘rsatkichini anglatmaydi.

3-jadval.

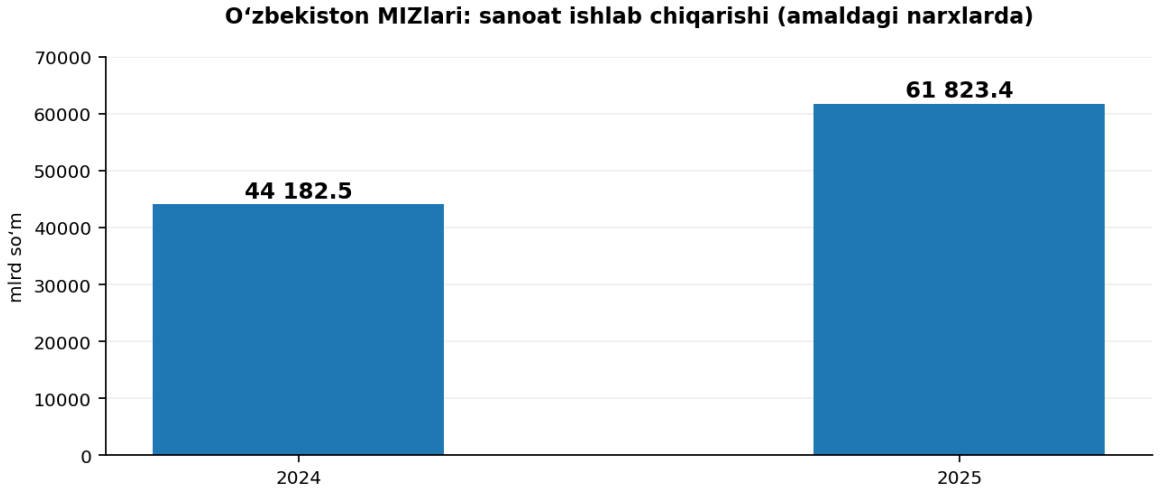
O‘zbekiston MIZlari bo‘yicha umumiy milliy ko‘rsatkichlar (2025)[7]

Ko‘rsatkich	2025-yil	O‘lchov / izoh
Faol MIZlar soni	31	2026-yil 1-yanvar holati
MIZ korxonalari soni	1 127	2026-yil 1-yanvar holati
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish	61 823,4	mlrd so‘m; QQS va aksizsiz
Asosiy kapitalga investitsiyalar	15 490,1	mlrd so‘m
Yangi ochilgan ish o‘rinlari	18 178	o‘rin; hisobot davrida
Davr oxiridagi ish o‘rinlari	58 137	o‘rin
2024-yildagi sanoat mahsuloti	44 182,5	mlrd so‘m; taqqoslash uchun

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining press-relizida 2026-yil 1-yanvar holatida jami 31 ta ishtirokchisi mavjud MIZ va ular tarkibida 1 127 ta korxona qayd etilgan. 2025-yilda mazkur MIZ korxonalari tomonidan 61 823,4 mlrd so‘mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilgan, asosiy kapitalga 15 490,1 mlrd so‘m investitsiya kiritilgan va 18 178 ta yangi ish o‘rni yaratilgan. Ular Qo‘qon EIZning alohida statistik natijalari emas.

[6]Obidov M., Olimov E. “Farg‘onada ishlab chiqarilgan kafellar dunyo bozorida”, O‘zA, 31.10.2025.

[7]O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yil yanvar–dekabrda MIZ, KSZ, texnopark va klasterlar faoliyati. Press-reliz, 13.02.2026, 1–2-betlar.

2-rasm. O‘zbekiston MIZlarida sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmi: 2024 va 2025-yillar.[8]

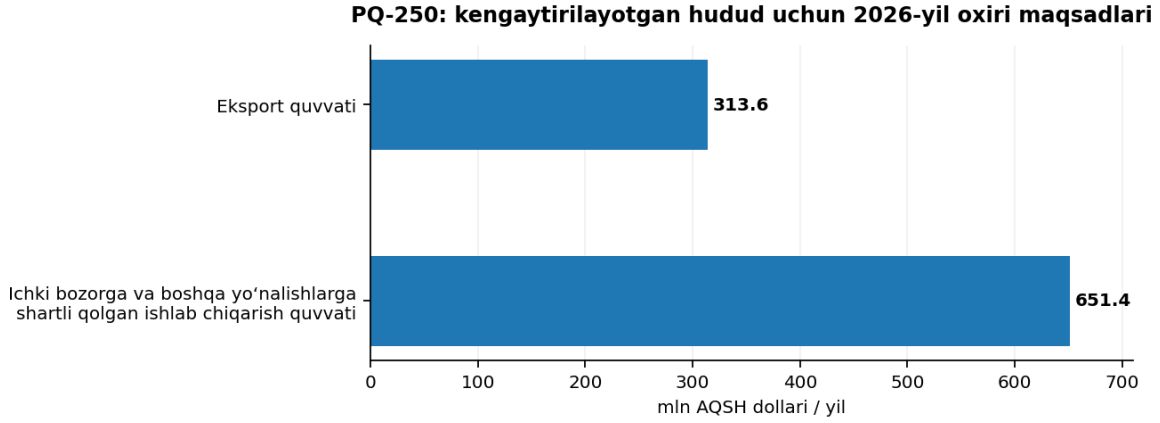
Milliy ko‘rsatkichdagi nominal o‘sish g = (61 823,4 / 44 182,5 − 1) × 100 ≈ 39,9% ni tashkil etadi. Bu natija barcha MIZlar uchun hisoblangan bo‘lib, Qo‘qon EIZning 2024–2025 yillardagi o‘sish sur’ati emas. Tadqiqotda shu kabi ekologik xatoga — milliy agregat xususiyatini bitta hududga ko‘chirishga — yo‘l qo‘yilmaydi.

4-jadval.

Kengaytirilayotgan hudud bo‘yicha 2026-yil oxiriga maqsadlar[9]

Yo‘nalish	Maqsadli parametr	Tavsif
Hududni kengaytirish	210,4 gektar	Quvasoy shahri zaxirasidagi yer hisobidan
Investitsiyalarni o‘zlashtirish	Kamida 1 000 mln AQSH dollari	2026-yil oxirigacha; normativ maqsad
Yangi ish o‘rinlari	11 700 nafardan ortiq	Kengaytirilayotgan hudud uchun maqsad
Qo‘shimcha mahsulot ishlab chiqarish quvvati	965,0 mln AQSH dollari / yil	Yillik quvvat, faktik ishlab chiqarish emas
Eksportga yo‘naltiriladigan qo‘shimcha quvvat	313,6 mln AQSH dollari / yil	Yillik eksport quvvati, eksport fakti emas

PQ-250-son qaror 210,4 gektar kengaytirilayotgan hududga doir 2026-yil oxiri maqsadlarini belgilagan. Reja parametrlari Qo‘qon EIZning barcha hududlari bo‘yicha allaqachon amalga oshgan qiymatlar bilan identik emas. Ayniqsa, xabarlarda keltirilgan 11,7 mingdan ortiq mavjud ish o‘rni bilan kengaytirilayotgan hudud uchun nazarda tutilgan 11,7 mingdan ortiq yangi ish o‘rnini bir-birining bajarilish dalili deb qabul qilish mumkin emas.

[8]O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yil yanvar–dekabrda MIZ, KSZ, texnopark va klasterlar faoliyati. Press-reliz, 13.02.2026, 1–2-betlar.

[9]O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-250-son qaror, 10.07.2024: “Qo‘qon” EIZ hududini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

3-rasm. 2026-yilga mo‘ljallangan qo‘shimcha mahsulot ishlab chiqarish va uning eksportga yo‘naltiriladigan qismi[10].

Ochiq manbalarning o‘zi barcha loyiha bosqichlarini bir xil kesimda ko‘rsatmaydi: loyiha joylashtirilishi, investitsiya bitimi, moliyalashtirish, infratuzilmaga ulanish, ishga tushirish, reja quvvatiga chiqish va eksport bo‘yicha yagona loyiha identifikatori yo‘q. Bu ochiq manbalardagi axborot bo‘shlig‘i sifatida aniqlanadi; zonadagi ichki boshqaruv tizimi mutlaqo mavjud emas degan xulosa chiqarilmaydi. Boshqaruv samaradorligini obyektiv o‘lchash uchun loyihalar bo‘yicha reja–fakt hujjatlashtirilgan ma’lumotlar tizimi zarur.

5-jadval.

Loyiha natijadorligini baholash uchun zarur, ammo ochiq manbalarda to‘liq ko‘rinmagan ma’lumotlar[11]

Ma’lumot turi	Talab qilinadigan indikator	Boshqaruvda qo‘llanishi
Investitsiya ijrosi	Loyiha kesimida kelishilgan / o‘zlashtirilgan / ishga tushgan kapital	Kapitalni loyihaga aylantirish tezligi
Infratuzilma	Elektr quvvati, gaz, suv, yo‘l, internet ulanishi sanalari	Ishga tushirishdagi kechikish ildizini aniqlash
Ishlab chiqarish	Loyiha quvvati, haqiqiy ishlab chiqarish, nuqson va to‘xtalishlar	Quvvatdan foydalanish va unumdorlik
Eksport	Mahsulot, bozor, kontrakt va tushum, diversifikatsiya	Bozor va valyuta risklarini boshqarish
Mehnat va samaradorlik	O‘rtacha ish haqi, unumdorlik, malaka, ish o‘rni saqlanishi	Sifatli bandlikka ta’sirni baholash

MUHOKAMA (DISCUSSION)

EIZ samaradorligini boshqarishda asosiy birlik “ro‘yxatga olingan loyiha” emas, “natijaga olib kelgan loyiha” bo‘lishi maqsadga muvofiq. Buning uchun yangi loyiha bo‘yicha besh nazorat darvozasi taklif qilinadi: (I) loyiha kontsepsiyasi va bozori; (II) texnik-moliyaviy ekspertiza; (III) infratuzilma va huquqiy shartlarning tayyorligi; (IV) ishlab chiqarishni ishga tushirish hamda barqaror rejimga o‘tish; (V) eksport, samaradorlik va texnologik modernizatsiya natijalarini qayta baholash. Har bir o‘tish mezoni hujjat bilan tasdiqlanadi.

4-rasm. Qo‘qon EIZ uchun taklif etilayotgan bosqichli loyiha boshqaruvi (stage-gate) mexanizmi[12].

Loyiha screening jarayonida moliyaviy daromadlilikdan tashqari eksport bozoriga kirish, mahalliy yetkazib beruvchilarga buyurtma, texnologiya transferi, energiya tejamkorligi va resurs xavfsizligi mezonlari qo‘llanilishi taklif qilinadi. Har bir loyiha bo‘yicha mas’ul boshqaruvchi, muddat, qabul qiluvchi organ va keyingi baholash sanasi aniq belgilanadi. Bunday yondashuv loyiha portfelini shunchaki miqdoriy o‘stirishdan natijani kuzatish tizimiga o‘tishni ko‘zlaydi.

Raqamli monitoring panelida ko‘rsatkichlar ikki darajada yuritilishi kerak: loyiha darajasida (investitsiya ijrosi, qurilish jadvali, ulanish, ishga tushirish, quvvatdan foydalanish, eksport) va EIZ miqyosida (jami ishlab chiqarish, sof eksport diversifikatsiyasi, bandlik sifati, infratuzilma ishonchliligi). KPIlar haqiqiy ma’lumotlar mavjud bo‘lgandan keyin hisoblanadi. Quyidagi vaznlar rasmiy mezonlar emas, tajriba uchun tavsiya etilgan yondashuvdir.

[10]O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-250-son qaror, 10.07.2024: “Qo‘qon” EIZ hududini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

[11]UNCTAD. World Investment Report 2019: Special Economic Zones. Geneva: United Nations, 2019.

[12]Wong, M. D.; Buba, J. Special Economic Zones: An Operational Review of Their Impacts. World Bank, 2017.

6-jadval.

Taklif etilayotgan integrallashgan KPI modeli (metodik taklif)[13]

Yo‘nalish	Vazn, %	Baholash uchun dalil
Investitsiyaning amalda o‘zlashtirilishi	20	Auditlangan kapital xarajatlari / reja
Ishga tushirish va muddatga rioya	20	Loyiha bosqichlari va qabul dalolatnomalari
Quvvatdan foydalanish va samaradorlik	20	Mahsulot hajmi, quvvatga nisbati, unumdorlik
Eksport va bozor diversifikatsiyasi	20	Shartnomalar, bojxona statistikasi, eksport tushumi
Sifatli bandlik va malaka	10	Ish o‘rni saqlanishi, malaka oshirish, mehnat ko‘rsatkichlari
Resurs samaradorligi va ekologiya	10	Energiya/suv intensivligi, normaga muvofiqlik
Jami	100	Mos o‘lchov shkalalarida normalizatsiya shart

Integrallashgan indeks S = Σ(w_j × s_j) / Σw_j shaklida hisoblanishi mumkin; bunda w_j — vazn, s_j — bir xil 0–100 shkalaga normalizatsiya qilingan natija. Biroq 0–100 balli indeks ko‘rsatkichlarning asl o‘lchov birliklari va xavf darajasini yashirmasligi kerak. Shu bois rahbariyatga indeks bilan birga alohida KPIlar va tushuntiruvchi “sabablar paneli” ko‘rsatiladi. O‘lchovlarning ichki auditdan o‘tishi ham talab etiladi.

2024-yilgi PQ-250-son qaror hududni kengaytirish bilan birga bosh reja va muhandislik infratuzilmasi masalasini ham ko‘zda tutadi. Shu bois mavjud yer maydonining o‘zi emas, “investorga tayyor servislangan uchastka” ulushi boshqaruvning tayanch mezoniga aylanishi lozim. Taklif etiladigan “tayyor uchastka pasporti”da elektr quvvati, suv, kanalizatsiya, logistika kirishi, gaz, internet, ekologik cheklov, texnik ulanish bahosi va muddatlari ko‘rsatiladi.

Qurilish materiallari va to‘qimachilikdagi yirik korxonalar kichik mahalliy yetkazib beruvchilar uchun kooperatsiya imkonini yuzaga keltirishi mumkin. Buning uchun EIZ direksiyasi boshchiligida ehtiyot qismlar, qadoqlash, texnik xizmat, logistika, laboratoriya sinovi va sertifikatlash xizmatlari bo‘yicha xarid katalogini yuritish tavsiya etiladi. Ammo mahalliylashtirish ulushi korxonalar bo‘yicha tasdiqlanmaganligi sababli ushbu maqolada aniq foiz e’lon qilinmaydi.

2025-yil yakuni bo‘yicha 138 mln dollarlik eksport Qo‘qon EIZning tashqi bozorlar bilan aloqasi mavjudligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga eksport faqat jami qiymat bilan baholansa, mahsulotlar, davlatlar va xaridorlar bo‘yicha konsentratsiya ko‘rinmaydi. Eksport boshqaruvida HHI (Herfindahl–Hirschman) yoki eng yirik uchta bozor ulushi, qaytarilgan mahsulotlar koeffitsiyenti, to‘lov muddati va logistika tannarxi kabi ko‘rsatkichlar tavsiya qilinadi. HHI uchun bozor ulushlari mavjud emas, shu bois u bu maqolada hisoblanmadi.

Texnologik modernizatsiyada yangi turdagi mahsulotlar, xalqaro standartlarga muvofiq sertifikatlash, barqaror energiya ta’minoti va uzluksiz logistika alohida ustuvor bo‘lishi mumkin. Iqtisodiy zonaning eksport dasturi tashkilotlararo kooperatsiya, bojxona jarayonlari va savdo vakolatxonalari bilan muvofiqlashtirilishi kerak.

7-jadval.

Qo‘qon EIZ boshqaruvi uchun tavsiya etilayotgan risk reyestri[14]

Risk	Erta ogohlantirish signali	Javob chorasi va mas’ul
Loyihaning kechikishi	Gantt-jadvalda ketma-ket ikki oraliq muddat buzilishi	Stage-gate qayta ko‘rigi; direksiya va investor
Infratuzilma quvvati yetishmasligi	Elektr yoki suv ulanishi sanasi kechikishi	Oldindan rezerv quvvat, servis pasporti; infratuzilma operatori
Eksport bozorining konsentratsiyasi	Bir bozor yoki xaridor ulushining keskin ortishi	Yangi bozorlar, sug‘urta va sertifikatlash; eksport bo‘limi
Valyuta va xomashyo narxi riski	Import xarajati va valyuta kursi sezgirligi ortishi	Xarid diversifikatsiyasi, shartnoma moslashuvi; korxona
Texnologik / ekologik risk	Uskunalar to‘xtashi, resurs sarfi va nuqsonlar o‘sishi	Profilaktik ta’mir, energiya auditi; korxona / ekologik nazorat

Birinchi 0–3 oyda loyiha identifikatori va yagona ma’lumotlar lug‘ati yaratiladi: “rejada”, “bitim imzolangan”, “o‘zlashtirish boshlangan”, “ishga tushirilgan”, “quvvatga chiqqan” kabi maqomlar izchil belgilanadi. 3–6 oyda EIZ direksiyasining nazorat paneli va infratuzilma tayyorligi pasportlari joriy etiladi. 6–12 oyda eksport hamda quvvat indikatorlari

[13]Wong, M. D.; Buba, J. Special Economic Zones: An Operational Review of Their Impacts. World Bank, 2017.

[14]O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-41-son Farmon, 04.03.2025: Maxsus iqtisodiy va sanoat zonalari samaradorligini oshirish.

davriy yangilanadi, loyiha bosqichlari bo‘yicha qarorlar baholanadi. 12 oydan keyin institutsional jarayonlar natijadorligi ichki va imkon bo‘lsa mustaqil audit bilan tekshiriladi.

Mazkur mexanizmlarning sababiy samaradorligini keyingi ilmiy tadqiqotda loyihalarning panel ma’lumotlari asosida tekshirish mumkin. Masalan, stage-gate tizimiga kiritilgan loyihalar bilan hali kiritilmagan loyihalarni sektori, boshlang‘ich hajmi va infratuzilmasi bo‘yicha taqqoslab, “ishga tushishgacha kunlar soni”, “samarali o‘zlashtirish”, “eksport boshlanishigacha muddat” kabi natijalar tahlil qilinadi. Kuzatuv ma’lumotlarining o‘zi sababiy talqinga yetarli bo‘lmasligi sababli tanlash og‘ishlarini kamaytirish va parallel trend farazlarini tekshirish kerak.

Takliflarning institutsional chegarasi ham mavjud: yer ajratish, imtiyozlarni berish, bojxona va soliq tartiblarini o‘zgartirish faqat vakolatli organlar hamda amaldagi qonunchilik doirasida amalga oshirilishi mumkin. Ushbu maqoladagi boshqaruv tavsiyalari normativ hujjat o‘rnini bosa olmaydi.

5. XULOSA (CONCLUSION)

Ochiq rasmiy axborot Qo‘qon EIZda 2025-yilning dastlabki to‘qqiz oyida 2,964 trln so‘mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilganini va 106,9 mln dollarlik mahsulot eksport qilinganini ko‘rsatadi. 2025-yil yakuni bo‘yicha eksport 138 mln dollarni tashkil etgan; 2026-yil aprel holatida 156 ta istiqbolli loyiha, 120 dan ortiq faol korxona va 11,7 mingdan ortiq ish o‘rni haqida xabar berilgan. Mazkur qiymatlar har xil hisobot sanalariga tegishli; ular loyiha samaradorligining to‘liq vaqt qatorini bermaydi.

2017-yildagi tashkil etish va 2024-yildagi kengaytirish qarorlari Qo‘qon EIZ uchun investitsiya, ishlab chiqarish va eksportga yo‘naltirilgan institutsional yo‘nalishni belgilagan. Biroq kengaytirilayotgan hudud uchun 2026-yilga belgilangan 1 mlrd dollarlik investitsiya va 965 mln dollarlik yillik ishlab chiqarish quvvati maqsadlari faktik erishilgan hajmlar sifatida talqin etilmasligi lozim.

Tadqiqotning amaliy natijasi sifatida besh bosqichli loyiha nazorati, infratuzilma tayyorligi pasporti, yagona raqamli reja–fakt monitoringi, eksportni diversifikatsiyalash, risk reyestri va 100 balli shartli KPI tizimi taklif qilindi. Ushbu vositalar investitsiya oqimini real ishlab chiqarish natijalariga izchil bog‘lash uchun boshqaruv konsepsiyasini beradi. Kelgusida loyiha kesimidagi ichki statistik va moliyaviy ma’lumotlar asosida ushbu mexanizmning samaradorligini eksperimental yoki kvazi-eksperimental dizaynda sinab ko‘rish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MA’LUMOT MANBALARI

1. Farg‘ona viloyatini 2024-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan ishlar. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. https://gov.uz/oz/ferghana/sections/view/53513

2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-fevraldagi O‘RQ-604-son “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi Qonuni. LexUZ. https://lex.uz/docs/-4737511

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyuldagi PQ-250-son “«Qo‘qon» erkin iqtisodiy zonasining hududini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. LexUZ. https://lex.uz/uz/doc-passport/-7010851

4. Erkin iqtisodiy zona “Qo‘qon”. O‘zbekiston Respublikasi vakolatli tashkiloti axborot sahifasi. https://uzsm.uz/uz/investorlar-diqqatiga/industrial-zonalari/erkin-iqtisodiy-zona-qo-qon/

5. “Qo‘qon” erkin iqtisodiy zonasi raqamlarda. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA), 27.03.2025. https://uza.uz/oz/posts/qoqon-erkin-iqtisodiy-zonasi-raqamlarda_702601